

ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ

ՆԵՐԿԱՅ ՄԵՐ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԸ

Այս վերագրի ներքե՝ պարբերաբար պիտի հրատարակենք կենսագրական գլխավոր գիծերն այն անսերուն, որոնք ներկայիս ժիր եւ եւամիտուն գործունէութեամբ՝ ի՛նչպիստի մեր ազգային դատին օգնել եւ կայն պաշտպանել Պիտի ջանալը ծանոթացնել մեր ընթերցողներուն՝ անոնց սերն ու համակրանքը որ կը տաժեն ամենադուռն հզնաժամի կակիծներու մէջ տուպտող արեւելեան փղըրաթիւ ազգի մը հանդէպ պիտի ցուցադրենք անոց գործն ջանքերը, հրատարակած գրքերը, թերթերն ու յօդաւածները. կերպով մը անոնց յիշատակն արծանագրել պիտի ուզենք անջնջելիօրէն՝ յիշատակով ամառի գործիչներու շարքին մէջ:

Եւ ասիկա ամենափոքրիկ երախտագիտական ցոյցը պիտի ըլլայ, այդ մեծ բարերարներուն ուղղուած, Հայ Մամուլի եւ ըրագոյն *օրկանէն*:

Ըստ այսմ, մեր նպատակն է, օտար եւ ազգային ամէն մեծաշուք անձնաւորութեանց նոյն իսկ հայագէտ օր. Ալիս Սլոն Պլեքուէլի, հայասէր Էմիլի օր. Ռօպինսօնի՝ մեր ազգին ըրած բարիքները հրապարակել Յայսմ միտի կարեւոր տեղեկութիւններ եւ կենսագրականներու աղբիւրներ, ինչպէս նաեւ լուսանկարներ զրկողներուն այժմէն շնորհակալութիւնս կը յայտնենք:

Թերթիս սկիզբը գետեղեցիցը արդէն համաօտիս՝ մեծ բանաստեղծ՝ ակադեմական Ժան Էքարի գլխաւոր կենսագծերը, եւ իր՝ առ հայութիւնն ուղղած առաջին սրտազեղ մտղմանքը, հանդերձ գեղեցիկ թարգմանութեամբ մեր անխոնջ բանաստեղծ Արշակ Զօպանեանի: Հոս պիտի ներկայացնենք՝ մեր ազգին թիւեւս ըիջ ծանօթ՝ մեծ բարերարին եւ հայասէր իտալացիին կենսագրութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՏԱԼԱՅԻՄԸ ՀՐԱՄԱՏԱՐ ՃԻԱՔՈՄՈՐԿ ԿՈՐԻՆԻ

Բաւիա գաւառին պատկանող Վոկէա քաղաքին մէջ համետ ընտանիքէ մը ծնած է Հիւսթոյ կորինին, 1860ին: Վոկէայի Ազգային Վարժարանին մէջ ուսումնէն աւարտած է, ապա զանազան շամաւարաններ յաճախելով, Իրաւագիտութեան, Գեղեցիկ Դպրութեանց եւ Փիւլիսոփայութեան վկայագրիներ ստացած է. անկէ յետոյ արտասահմանի համալսարաններ եւ յաճախելով, կատարելագործած է ուսումնէն եւ համամատական Լեզուագիտութեան եւ պարագայով:

Երիտասարդ հասակէն սկսեալ բազմաթիւ շահեկան հրատարակութիւններ ըրած է, ինչպէս պիտի յիշեք ստորեւ, եւ այժմ կը զբաղի մեր տառապեալ ազգին արդար գաւառի համար պատրաստելու իտալերէն լեզուով հմտացի երկ մը: Դիւանագիտական ասպարէզն ընդգրկելով, Ֆր. Գրիսբիի նախաբարապետութեան ատենէն սկսեալ, կազմակերպած է Արտաքին Գործոց Նախարարութեան գիւնաստուներ, խմբագրելով եւ հրատարակելով բազմաթիւ գրքեր՝ որոնցմէ գիւնաղորնի հետեւեալք են. «Il comune astigiano e la sua storiografia» 7. «Lettere inedite degli Ambasciatori fiorentini alla Corte dei Papi in Avignone (1340)» 7. «Nicolò Astesano, Segretario del Duca Carlo d'Orléans (1431-1456)» 7. «Relazioni politiche e commerciali di Asti con Firenze e con la Francia (1389-1454)» 7. «Cattura e prigionia di Annibale Malvezzi in Germania, 1432-1496» 7. «I primi tentativi coloniali dell'Italia, 1861-1882» 7. «La questione e gli avvenimenti del Siam» 7. «La Corea e la guerra tra la Cina e il Giappone» 7. Կային:

Անխոնջ գործունէութեամբ, հիմաւ եւ ղեկավարած է շատ տարիներ՝ միեւնոյն իտալական Արտաքին Գործոց Նախարարութեան պատմական Դիւանատուր, որով բազմաթիւ Յիշատակարաններ խմբագրած եւ հրատարակած է, որոնց մէջէն յիշեք. «Raccolta delle Circolari e delle Istruzioni del Ministero degli Affari Esteri 1861-1904» 7. «Legislazione marittima - consolare italiana vigente (1861-1897)» 7.

Կորինի իր հայրենիքին օգտակար ծառայութիւն մը ծառայեցանալու դիտաւորութեամբ՝ ինդրած է Տրապիզոն հաստատուելու եւ հոն գոյուլութիւն ունեցող իտալական խեղճուկ հիւպատոսութիւնն ընդհանուր հիւպատոսութեան բարձրացնելով, զորիկ եւ միում տալ իտալական ազդեցութեան եւ վաճառականութեան Արեւելի մէջ, մրցակցելով մեծ պետութեան գործունէութեան հետ:

Տրապիզոն եւ ընդհանուր եւ Եւրոպ. եզերները՝ իտալական վաղեմի յիշատակներու եւ պանծալի ձեռնարկներու վայրերն ըլլալով, մինչ-

չև ցարդ կանգուն վեհեղևան և ճինովական հասարակապետութեանց շինած բերդերովն և պարտաներով, կորրիին ժրշան գործունէութեամբ 1910ին ձեռնարկած էր իտալական հիւսաւորց փառքը և ազգեցութիւնը վերակենդանացնել արեւելեան ազգերու յիշողութեանց մէջ: Իր օրով Տրապիգունի ընդհանուր հիւպատոսութեան իրաւասական շրջանը հայկական սահմաններէն դուրս տարածեց, Տրապիգուն, Կարին, Վան, Բաղէշ և Սեբաստիա. նաև Սամսոնի ինքնուրոյն Միթէ-սարիֆութեան իտալական շահերը իրօք կը պաշտպանէր. այնպէս որ կորրիինի իրաւասութեան շրջանակը Մեծն Հայաստանի երկու երրորդ մասը կ'ընդգրկէր և տակաւ առ տակաւ հայկական գլխաւոր կեդրոններու մէջ ձեռնարկած էր հիւպատոսութիւններ և հիւպատոսական գործակալութիւններ հաստատել: Կորրիինի ըմբռնող միտքը՝ Արեւելքի ժողովրդաց մէջ Հայերը միայն ամենէն աւելի յարմար տարրը նկատելով՝ յառաջդիմութեան և զարգացման տեսակետով, մեծապէս համակրած էր անոնց և անոնց կը վստահէր իտալական շոգենաւային ընկերութիւններու գործակալութիւնը, անոնց դպրոցներու մէջ իտալերէն լեզուի բոլոր կամս ուսուցումը կ'առաջարկէր, Պետական նպաստ և պարգոյական առարկաներու և զբոսերու առատ նուէրներ խոստանալով: Տոկոս նկարագրի և լայնախոհ մտքի տէր Ճիաքոմոյ Կորրիին՝ ձեռնարկներուն ակաւանտես և մասաւոր մը սատարող ըլլալով իւր ծրագրիներուն իրականացման, կը տեսնէինք՝ որ ան ի Տրապիգուն կը հաստատէր օդերևութեան բանական, կայան մը, իտալական վաճառիկ ապրանքներու թանգարան մը և դասաւանդութիւն Միթիթարեանց վարժարանին մէջ. ինչպէս նաև չեքամբուրտարաններ, հաւաքարմանոցներ, գրա-

տուն և այլ մտաւոր զարգացման հաստատութիւններ բանալու ձեռնարկներն սկսած էր: Միով բանիւ արեւելքի մէջ տիպար հիւպատոսի մը զեւրը ստանձնած էր նա. երկարթի կամրովը, լուրջ կենցաղավարութեամբը, քիչ տարիներու ընթացքին մէջ պատկառելի և ազգեցիկ անձնատուրութիւն մը ճանցողելով՝ տեղական իշխանութիւններէն, մեծամեծներէն, վաճառականներէն, գիտնականներէն և բոլոր ժողովուրդէն՝ յարգանք և վստահութիւն կը վայելէր և կարօտեալ ժողովրդեան օգտակար կ'ըլլար:

Հայերու հանդէպ մասնաւոր համակրանքը կ'արտայայտէր, ամէն դիրքու թեան, ճամբորդական նաւուղիքի զեղչ, դրամական նպաստներ ընելով իսկ տեղւոյն իտալական փոքր գաղութը՝ իր անկեղծ վիճակէն հեռզհեռ նոր կեանքի մը առաջնորդեց, յարազօդեց, բարձրացուց անոնց և ուրիշ տեղեր ցրուած իտալացիներուն թեան և մասնաւորական իրենակը, իտալերէն լեզուի սէրն արժարձելով անոնց մէջ, հիմնեց իտալական Ազգային Մեծ Բնկերակցութեան Տրապիգունի մասնաճիւղը, որուն զրեթէ բոլոր տեղեցի իտալական հայերը, անգամակեղծով, ամսեամս հիւպատոսութեան սրահին մէջ գրական հաւաքութիւն իտալերէն լեզուով բանախօսութիւններ տեղի կ'ունենային՝ հիւպատոսին և զանազան քաջ իտալացէտ հայ յորդուց կողմանէ:

Վանի մէջ հաստատեց իտալական հիւպատոսի գործակալութիւնը՝ վարիչ անուանելով Պ. Ապորտոնէն. Կիրատեսի, Սամսոն, և ուրիշ տեղեր փոխ հիւպատոսարանները հաստատելէ զատ, Կարնոյ մէջ կը փափաքէր Վիեննայի Միթիթարեանց դպրոցի մէջ իտալերէն լեզուն հաստատել, Կիրատեսի և բարդական աշակցութիւն ընծայելով: Առատաձեռն բարերար միեղած էր

Giolomo Gorkini

Ճիաքոմոյ Կորրիին

Տրապիզոնի կարօտելոյ և մասնաւոր գուրգուրանք կը տածէր հայ ազգասիրներու վրայ:

Բազմազգալ կորրիքին անզգալոր գրական պարագմունքներէ ևս ետ շնաւորով, ի Տրապիզոն ժամանակ գտած էր պատրաստել խղճամիտ և հմտալից վաճառական Տեղեկագիրներն. յիշենք մեզի ծանօթ հետեւեղ երկուքը. «Rapporti commerciali intorno al distretto consolare di Trebisonda» (Luglio 1911) և «Movimento Commerciale e marittimo di Trebisonda nel quadriennio 1910-1914» որոնք երկուքն ալ յոյժ յանազգրգուական և թանկագին նիւթեր կը բովանդակեն: Հրատարակած է նաև շատ որ համառօտ բայց հմտալից տեղեկագիրներ իտալիայէն արտասահման և արտասահմանէն իտալիա ներմուծուած ապրանքներու վրայ:

Ի Տրապիզոն Հրամատար կորրիքի մասնաւոր հոգածութեան առարկան դարձած էր Միւրթարեանց վարժարանը՝ որ 1886ին Միարանութեանս Վենիս ինքնատիտ Ալք. կիրիզեանի և Հ. Մինաս Վ. Կուրիքիանիին ճիգերով հաստատուած, դպրոցական կրթական ընտիր դրութեանս հետ՝ ընդգրկած էր նաև իտալերէն լեզուի ուսուցումը: Կորրիքիին տոյն լեզուին աւելի ևս մղում տալու նպատակաւ՝ դրամական նպատենքէն զատ՝ թանկագին դպրոցական ճոխ առարկաներ և գրքեր բերել կու տար Հռովմայ կրթական նախարարութենէն, և մասնաւոր վճարումով՝ բանալ տուած էր իտալական ապրանքները ծանօթացնող վաճառականական մասնաճիւղ մը: Քննութեանց և դպրոցական առեւ հանդէսներուն սիրայօժար կը մասնակցէր, խորհուրդ և քաջալերութիւն կու տար, Միսիթարեանցս վարժարանը դեռ աւելի բարձր դիրքի մը հասցեն լու նպատակով: Հայասեր իտալացիին առաջարկէ նոյն իսկ կաթիլդիէ վերափոխման կուտանաց աշակերտութիւններուն իտալերէն դասեր աւանդել: Իրամական նպատ և դպրոցական ճոխ առարկաներ, դասագրքեր, քարտէսներ, ևայլն, անմիջապէս նուիրեց վարժապետաց և սանուհեաց: Նաև իտալական շոգնաւայրին ընկերութեան գործակալութիւնը և անոր բոլոր պաշտօնները տեղացի հայ կարող երիտասարդներուն յանձնել կու տար:

Համբերողեան պատերազմին աղէտը՝ հայերու բարեկամ կորրիքիին գործունէութիւնն ընդհատեց: Երբ Թուրքերը Ռուսաց դէմ արշաւներ սկսան, Ռուսիոյ սե ծովու նաւատորմըր գանազան անգամ ոմբակոծեց Տրապիզոն քաղաքը, տպանալով աւերակաց կոյտի վերածել գայն: Սոսկումի և խուճապի մասնուած ժողովրդեան առջև՝ իտալական հիւպատոսարանի գլուները միշտ բաց կը պահէր կորրիքիին: Տեղական կառավարութեան հանդէպ ուղղամիտ ընթացքով՝

կորրիքիին հիւպատոսը Ռուսական, Ֆրանսական, Անգլիական, և ուրիշ ռազմիկ և քրիստոնեայ ազգերու և անհատներու շահերն և կենսքը պաշտպանեց, մեծ գնահատումի արժանանալով: Ներկայ պատերազմին հետեւեղով՝ Տրապիզոնի շրջակայից մէջ տեղի ունեցած սոսկալի տառապանքներուն և թիփափ յորդհասու քրիւնին տեսքը, ի մաս՝ վիրաւորած և խելայերութեան աստիճանին հասուցած են կորրիքիին, որ երբ իր կառավարութեան կողմանէ իտալ. - Թուրք պատերազմի նախօրեակին՝ հրահանգ կը ստանայ մեկնիլ Տրապիզոնէն, 1915ի 23 Յուլիոսին, քարիւղով յառաջացող փոքր նաւով մը կը մեկնի դէպ ի Սամսոն և անկէ դէպ ի Պոսֆոր, 2 օրուան ճանապարհը 15 օրէն կատարւումով, յետ մեծամեծ վտանգներէ և մահերէ ազատելու: Պոսթին անմիջապէս մեկնելով դէպ ի Իտալիա՝ ի Հռովմ 1915ի օգոստոս 25ին առաջին զորքով եղած է ժողովրդական Միասանիւր թերթի խմբի խմբագրապետին հետ տեսակցել և զետեղել տալ ծանօթ տեղեկագիրը, Պոնտական ափունքներուն վրայ անդառնալու եղած ահաւելի դէպքերու մասին: Ստուգել այդ պաշտօնական անձնաւորութեան առաջին յօդուածը՝ միւնիոյն օրուան մէջ Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Ամերիկայի զլխաւոր լրագիրներուն ևս հետագրել տալով, ամենուրեք առաջ բերաւ ընդհանուր զայլոյթ և նողկանք՝ խոզոթութեանց ծրարողներու և իրագործողներու դէմ, և մեծ արգահատանք ու զորով Հայ ազգին հանդէպ. և տարբեր արգասիքի ալ կտրելի չէր սպասել ջանին որ Հրամատար կորրիքիին Պաշտօնական և Պեռական մամլէ շրջանակներու մէջ՝ խղճամիտ, չափաւոր և պարկեշտ ճանչցուած էր:

Կորրիքիին յայտնութիւններէն անմիջապէս վերջը, Պետական անձնաւորութիւններու, բարձր դասակարգի, գրիչի և խօսքի տէր հեղինակաւոր մարդկան բազմութիւն մը՝ հրապարակային տեսնախօսութիւններով, հրատարակութիւններով, հանգանակութիւններով՝ հայ թշուառ ազգին տառապանքները մեղմուել, հայութիւնը իսպառ ջնշուելէ փրկելու ճիգերը սկսան թափել:

Հայ ազգը պէտք է իւր բարեբարաց շարքին մէջ առանակալար լեղ մը տայ իտալիոյ այս մտաւորական և արդարակորով անձնաւորութեան, որ բնաւ դադարած չէ իւր ազդեցութիւնը բանեցնել իտալական Ներքին Պորժոց Դախարարութեան մէջ, որ այժմ կը պաշտօնավարէ: Հրամատար ձիւքոմի կորրիքիին կ'աղղենք մեր յարգանքներուն հետ՝ մեր մտղթանքներն ալ, որպէս զի չուտով ի լոյս ընծայէ հայ ազգին պատմութեան և մշակութիւնի համար պատրաստած իտալերէն երկը՝ որ անտարակոյտ ըստ ընկած ցեղերու համակրանքը և վստահութիւնը աւելի՝ ևս ամուր զօդերով պիտի ամրապնդէ:

Հ. Ն.